

Sub Tuum præsidium. La imatge de la Mare de Déu al bisbat de Solsona.

Comentari a l'exposició del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona

Immaculada Lorés / Francesc Miralpeix

En motiu de la commemoració del centenari de la coronació canònica de la Mare de Déu de Queralt, el Museu Diocesà i Comarcal de Solsona ha impulsat una exposició intitolada *Sub Tuum Præsidium*, fent al·lusió, com és sabut, a una de les pregarries més antigues dedicades a la Mare de Déu. Amb el comissariat conjunt de la Dra. Immaculada Lorés (Universitat de Lleida) i del Dr. Francesc Miralpeix (Universitat de Girona), les dues sales dedicades a exposicions temporals del museu presenten un recorregut que traspasa el sentit de la commemoració berguedana, malgrat ser-ne l'embrió, i il·lustra d'una forma polièdrica la representació de la Mare de Déu al bisbat de Solsona i la seva relació amb els espais de culte canviants, des de l'edat mitjana fins a l'època contemporània, tot mostrant aquells aspectes que romanen, alteren, transformen o adapten la imatge de la Verge als canvis històrics, litúrgics i devocionals, artístics i culturals.

Amb una voluntat obertament didàctica, els comissaris han vertebrat la mostra, oberta al públic el 30 d'abril i visitable fins el 31 de juliol, a partir d'un seguit d'àmbits temàtics o seccions. En aquest sentit, el recorregut de l'exposició s'inicia amb l'accent posat en una singularitat

Catàleg de l'exposició.
DISSENY S. VINYES

extraordinària del bisbat: l'elevada presència d'espais de culte marians, la major part dels quals amb culte documentat a la Mare de Déu des de l'alta edat mitjana. Val la pena recordar, sense ànim de ser exhaustius i només a mode d'exemple, els cultes vius i vigents, a banda del de la Mare de Déu de Queralt, de Gresolet, del Patrocini, del Claustre, del

Miracle, de Pinós, de Coaner, de l'Agulla, del Coll de les Sabines, de La Quar, de l'Alba, de La Cabeça, dels Colls, de Lord, etc.

Aquest ric mostrari devocional i patrimonial lligat a la imatge de Maria, que se'ns revela en santuaris, ermites, capelles, oratoris de tota mena i condició, s'evoca en el primer àmbit de la mostra en forma d'una selecció de representacions de la Mare de Déu, que van des de les esplèndides talles de la Mare de Déu de Santa Fe de Segarra (Museu Episcopal

de Vic), de la Mare de Déu amb el nen (Fundació Gòdia) o de la Mare de Déu del castell de Solsona (Museu Episcopal de Vic) fins a la Mare de Déu dreçada sobre l'arbre de Jessè (Gresolet) o la Dolorosa com a Pietat (Catedral de Solsona). La successió d'imatges vol posar l'accent en les tipologies canviants de la representació mariana, tant en els models formals com en els condicionants iconogràfics, contemplades aquí pel visitant en unes condicions privilegiades.

El segon àmbit de l'exposició centra la mirada en les processons i en l'exteriorització del culte. En les grans festivitats, les devocions es manifestaven sovint més enllà dels murs dels temples i és per això que les processons, com la de la Mare de Déu del Claustre que il·lustra la paret del fons, recorrien els carrers de les viles. La posada en escena, complexa i aparatosa, dibuixava el que es coneix com el fenomen de la religiositat cívica, on aquella societat, fortament organitzada per estaments, s'exhibia en l'ordre social que pertocava a cadascú al voltant de les manifestacions religioses. Participar en una processó significava, doncs, compartir una mateixa devoció i contribuir a la dinàmica social de la comunitat.

Baiards, imatges de vestir, ornaments, bacines, atuells, però

també elements més intangibles com els balls, les cançons, els goigs, el so de les campanes, l'olor de l'encens i de la cera, etc., completaven la cultura sensorial de les comunitats i d'aquí que s'hi hagi dedicat un espai. La participació i implicació dels fidels en el manteniment i l'embelliment dels diferents altars de l'església i de les seves imatges està documentada des dels moments inicials de l'edat mitjana. Hi contribuïen amb el pagament del delme, però també amb la pràctica de les donacions, que esdevé generalitzada. Tot i que sovint no es coneix la destinació concreta de les aportacions i les deixes testamentàries, a vegades hi ha referències al manteniment, per exemple, dels elements d'il·luminació o de la celebració regular de misses. La implicació de les confraries, de les congregacions, de les associacions pietoses i, en general, del conjunt dels laics en els afers terrenals del dia a dia de la parròquia, especialment a partir de les directrius del Concili de Trento, que exhortaven a la implicació dels fidels en el control de les finances, es traduí en l'aparició d'un heterogeni repertori d'objectes i atuells que revelen el lligam existent entre la institució i els membres de la comunitat. En realitat, el decor de les esglésies anà sovint a càrrec d'aquestes associacions, que vetllaven per agençar el temple i promoure la compra o l'encàrrec dels altars i dels retaules.

Un nou àmbit atén els materials de les obres. Les representacions escultòriques de la Mare de Déu han estat realitzades en una àmplia gamma de materials, que van des dels més habituals com la fusta, la pedra o l'alabastre als més excepcionals com el vori o el marbre, sense oblidar altres tipologies com la terracota, la cera, el metall (plata, or, estany) o els més moderns de guix i resines. L'elecció d'un material estava subjecta a múltiples factors i condicionava el preu de l'obra. Podia dependre, per exemple, de la voluntat que fos una obra durable. Al mateix temps, l'elecció d'un mate-

Exposició *Sub Tuum Præsidium*, al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. FOTO R. VILADES

rial o un altre podria dependre de l'habilitat dels mestres que tenien a l'abast. Així, per exemple, el treball de la fusta va perpetuar-se des del primer romànic fins al segle XIX, la qual cosa generà l'aparició de nissagues d'artífexs especialitzats en aquest material més maleable, l'aparença final del qual quedava sotmès al treball dels pintors i dauradors. Això no vol dir, però, que alguns tallers s'especialitzessin en la talla de pedra, ja fos perquè venien de tradicions estrangeres on era més habitual o perquè provenien de zones del país amb importants canteres de pedra o d'alabastre, que eren els materials petris més habituals.

La qualitat material i formal de l'obra ocupa el següent àmbit. Gairebé mai, la categoria de l'obra acabà condicionant la funcionalitat darrera de la peça, que consistia a estar al servei del sentiment i les necessitats espirituals del devot. Les representacions, al cap i a la fi, ajudaven a fer visibles unes històries d'éssers miraculosos als quals els fidels s'encomanaven, ja fos davant d'un ric missal il·luminat o davant d'un senzill retaule emplaçat en una ermita.

Una nova secció examina les imatges des del punt de vista del seu valor material, que implica un acostament a la restauració i conservació d'aquestes peces en tant que béns. Amb mitjans tecnològics que faciliten anar més enllà de la simple observació a ull nu, permeten conèixer de forma precisa les intervencions que han patit les obres al llarg dels segles i, fins i tot, a vegades, els motius. El culte i les diferents formes d'expressió de la devoció envers les imatges de la Mare de Déu al llarg del temps han implicat a vegades danys físics damunt les talles, algunes de les causes dels quals són els efectes d'espelmes o llànties pròximes, els trasllats processionals o el contacte físic dels fidels, sense oblidar el deteriorament natural de les imatges més antigues. Aquesta realitat s'afegia a la necessitat d'actualització i d'adequació als nous gustos estètics i als canvis en les devocions. Avui, les anàlisis aporten informació molt valuosa sobre la biografia de les talles en allò referent a les reparacions i les successives policromies. Davant dels avenços de la tècnica, el simbolisme que atresoren aquestes talles úniques, a través de les quals generacions de fidels han expressat els seus temors o el seu agraïment més profund i sentit, se'ns revela en la seva nuesa més essencial.

No s'ha volgut passar per alt, tampoc, les policromies, ja que són allò més proper a la dendrologia: capa rere capa ens revelen l'edat de les obres i el temps que han estat al servei del culte. Amb el pas del temps, les escultures estan exposades a mil i un agents externs que les degraden i les embruten. Les successives reparacions de les imatges també han implicat noves policromies que al mateix temps les han renovades. Sota cada capa de pigment, visible avui dia pels ulls experts dels aparells dels restauradors, s'amaga un bocí de temps capaç de mostrar-nos els usos, els canvis de gust, les renovacions, etc., que la imatge ha sofert.

Les còpies i reproduccions tenen un darrer àmbit a l'exposició. Amb imatges de reproduccions en guix o amb impressores 3D, s'ha volgut reflexionar sobre el sentit de la còpia i de la imitació, especialment rellevants en els temps presents en què el mercat de l'art hi juga un paper fonamental. La còpia d'una obra, doncs, pot ser indicativa de causes més nobles, com ara la voluntat de millorar la preservació de la peça original. Tot i que una reproducció és, en el fons, una còpia, el significat del terme admet una accepció que té a veure amb la seriació o la multiplicació d'un mateix model. Encara que sembli una paradoxa, l'*unicum* adquireix

més rellevància en cada una de les reproduccions. Des de les Arts & Crafts, que aplicaven la qualitat i la destresa del món dels oficis a la indústria, com ara la dels sants o de la torneria artística, la imatgeria sorgida dels tallers especialitzats en reproduccions ha arribat a tots els racons del món catòlic. Els materials barats i l'èxit d'algunes representacions, com el Sagrat Cor o determinades marededéus dels grans santuaris, han acabat convertint-se en veritables *souvenirs* del catolicisme.

Finalment, l'exposició acull un seguit de representacions que il·lustren la renovació de la Mare de Déu de Queralt, que s'explica amb més detall al catàleg que s'ha realitzat per a l'exposició i que aquet text n'és, en bona mesura, una síntesi. l'any 1916 restava sota un aparell barroc que n'ocultava la seva fisonomia. Amb motiu de la coronació de la imatge es decideix alliberar-la d'aquest conjunt i restaurar-la. En aquella època els criteris de restauració feien prevaler el gust estètic més que

Visita guiada a l'exposició Sub Tuum Præsidium.

la conservació de la talla original i, en molts casos, la restauració es va convertir en un embelliment que ocultava, una vegada més, la imatge darrere policromies modernes. El pintor i decorador Jo-

aquim Renart (1879 - 1961) va restaurar, l'any 1916, la imatge de la Mare de Déu de Queralt al seu taller de Barcelona. Per portar a terme aquest projecte va inspirar-se en les pintures romàniques que es conservaven al Museu Episcopal de Vic. Solament es conservà la policromia anterior en la part superior de la corona de la imat-

ge, on es pot observar un dibuix decoratiu realitzat amb color negre sobre fons ocre.

Immaculada Lorés Otzet

Professora d'Història de l'Art a la Universitat de Lleida

Francesc Miralpeix Vilamala

Professora d'Història de l'Art a la Universitat de Girona

Pabevsa

Pa i Pastisseria

C/ Barcelona, 44 Berga. Tel. 93 821 08 15

TAPISSERIES
ALFIL, S.C.P.

Passeig de la Rasa dels Molins, 22
Tel. 93 821 17 54
08600 Berga
tapisseriesalfil@gmail.com

